

RADİKALLİĞİN PSİKOLOJİSİ

Radikal Dini Gruplara Katılma ve Ayrılmanın
Psiko-Sosyal Arka Planı

İbrahim YILDIRIM

Eskiyeni Yayınları: 132

RADİKALLİĞİN PSİKOLOJİSİ
Radikal Dini Gruplara Katılma ve Ayrılmanın Psiko-Sosyal Arka Planı

İbrahim YILDIRIM

© FCR YAYIN REKLAM BİLGİSAYAR SAN. ve TİC. LTD. ŞTİ.
(Sertifika no: 13178)

Mizanpaj ve Kapak
FCR

Baskı ve Cilt
VADİ GRAFİK TASARIM VE REKLAMCILIK LTD. ŞTİ.
İvedik Org. San. 1420. Cad. No: 58/1
Yenimahalle/ANKARA • Tel: (0312) 395 85 71
(Sertifika No: 47479)

1. Baskı: Ağustos 2022

ISBN: 978-625-7673-44-0

FCR YAYIN REKLAM BİLGİSAYAR SAN. ve TİC. LTD. ŞTİ.
Hacı Bayram Mah. Boyacılar Sk. No: 14/1
Ulus-Altındağ/ANKARA • Tel: (0312) 310 08 60
Web: www.eskiyeni.org • e-mail: fcr@fcr.com.tr

RADİKALLİĞİN PSİKOLOJİSİ

Radikal Dini Gruplara Katılma ve Ayrılmanın
Psiko-Sosyal Arka Planı

İbrahim YILDIRIM

Ankara 2022

*Hayatımın her safhasında desteklerini hissettiğim
kıymetli Anneme ve Babama...*

ÖN SÖZ

Gerek medyada gerekse akademik çalışmalarda son dönemlerde adından sıkça söz edilen radikalizm, güncelliğini koruyan bir kavramdır. İnsanları etkileyen, onları radikalleşmeye veya radikal gruplara katılmaya iten bazı unsurlar bulunmaktadır. Literatüre bakıldığında hayatın anlamının olmaması, yaşanan boşluk hissi, şehirleşmenin sonucunda kişiler arasında geçmişten beri devam eden birincil ilişkilerin zayıflaması, samimi ortam arayışı vb. sebepler bireylerin gruplara ve radikal dini gruplara katılım gerekçeleri olarak göze çarpmaktadır.

Üzerinde yapılan araştırmalar gittikçe yoğunlaşan dini gruplar ve bilhassa radikal dini gruplar, fert ve toplum hayatını etkilemesi bakımından bu konuyu seçme noktasında araştırmamıza referans olmuştur. Bu çalışmadaki amacımız radikal dini gruplara katılıp ayrılmış olan bireylerin bu gruplara katılmasının ve ayrılmasının ardındaki süreçleri psiko-sosyal yönden analiz etmektir. Bu amaçla radikal dini gruplara katılıp ayrılmış olan bireylerle mülakatlar yapılmış ve bu mülakatlar sonucu elde edilen bulgular analiz edilerek çalışmamız şekillenmiştir.

Araştırmamız beş bölümden oluşmaktadır. İlk bölüm araştırmamızın konusunun, amacının, kapsamının vb. anlatıldığı giriş bölümü, ikinci bölüm radikalizm ve grup kavramlarının anlatıldığı kavramsal çerçeve bölümü, üçüncü bölüm mülakatlar sonucu elde edilen verilerin paylaşıldığı ve yorumlandığı bulgu ve yorumlar kısmı, dördüncü bölüm araştırmamızın yöntem ve teknikleri, son bölüm ise sonuç bölümüdür.

Gerçekleştirilmiş olan bu çalışmanın meydana gelmesi kolay olmamıştır. Gerek kavramsal ve kuramsal çerçevenin oluşturulması gerekse saha araştırması esnasında yapılması gerekenler hususunda tecrübesiz bir yüksek lisans öğrencisi olan şahsım, değerli danışman hocamın yardımları olmasaydı bu eseri vücuda getiremezdi. Bu noktada, çalışmanın her aşamasında bana yol gösteren, tecrübelerini aktaran ve hiçbir desteğini esirgemeyen kıymetli danışman hocam Doç. Dr. Sevede DÜZGÜNER hanımefendiye şükranlarımı sunarım. Ayrıca eserin hazırlanıp yayın aşamasına gelmesi sürecinde tecrübeleriyle bana yol gösteren ve yardımlarını esirgemeyen değerli hocam Prof. Dr. Asım YAPICI beyefendiye teşekkür ederim. Bununla birlikte hayatın her alanında olduğu gibi yoğun araştırma sürecinde de manevi açıdan desteklerini sürekli olarak hissettiğim değerli anneme ve babama teşekkürü bir borç bilirim.

Son olarak belirtmek gerekmektedir ki bu eser Marmara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Felsefe ve Din Bilimleri Anabilim Dalı, Din Psikolojisi Bilim Dalında, 2018 yılında Dr. Öğretim Üyesi Sevede DÜZGÜNER hanımefendinin danışmanlığında yazılmış olan “Radikal Dini Gruplara Katılımın Psiko-sosyal Analizi” isimli yüksek lisans tezinden üretilmiştir.

İbrahim YILDIRIM
Ağustos 2022-İstanbul

İÇİNDEKİLER

ÖN SÖZ.....	7
ŞEKİL VE TABLOLAR LİSTESİ	13
KISALTMALAR	16

GİRİŞ

1. Araştırmanın Konusu	17
2. Araştırmanın Amacı	19
3. Araştırmanın Önemi	19
4. Araştırmanın Sınırlılıkları.....	20

BİRİNCİ BÖLÜM

KAVRAMSAL VE KURAMSAL ÇERÇEVE

1.1. RADİKALİZM	21
1.1.1. Radikal Düşüncenin Doğuşu	23
1.1.2. Radikalliğe Genel Bir Bakış	26
1.1.3. Radikalizm ve Din.....	30
1.1.3.1. Hristiyanlık.....	32
1.1.3.2. Yahudilik.....	37
1.1.3.3. Hinduizm	39
1.1.3.4. İslam	40
1.1.4. İnsanların Radikalleşme Nedenleri	44
1.1.4.1. Sosyal Sorunlar.....	45
1.1.4.1.1. Sosyal Adalet Yoksunluğu	46
1.1.4.1.2. Şehirleşme.....	49
1.1.4.2. Ekonomik Sorunlar.....	51
1.1.4.3. Psikolojik Sebepler	53
1.1.4.3.1. Kimlik Arayışı.....	53
1.1.4.3.2. Anlam Arayışı	54
1.1.4.3.3. Güvende Olma İhtiyacı	55
1.1.4.3.4. Dini Yaşama İsteği.....	56
1.2. GRUP VE DİNİ GRUP	57
1.2.1. Grupların Özellikleri	60
1.2.2. Grupların Sınıflandırılması.....	65
1.2.2.1. Birincil Gruplar.....	69

1.2.2.2. İkincil Gruplar	71
1.2.3. Dini Gruplar	73
1.2.3.1. Doğal Dini Gruplar	75
1.2.3.1.1. Aile Temelli Dini Gruplar.....	76
1.2.3.1.2. Klan	78
1.2.3.1.3. Mahalli Birlikler: Köyler ve Şehirler	80
1.2.3.1.4. Kavim ve Millet	81
1.2.3.1.5. Cinsiyet ve Yaş Üzerine Kurulmuş Birlikler	82
1.2.3.2. Sırf Dini Gruplar	83
1.2.3.2.1. İlkel ve Milli Dinler Bazında Sırf Dini Gruplar	86
1.2.3.2.1.1. Gizli Dini Topluluklar.....	87
1.2.3.2.1.2. Sır Cemiyetleri.....	90
1.2.3.2.2. Evrensel Dinler Düzeyinde Sırf Dini Gruplar.....	91
1.2.3.2.3. Teşkilatlanma Bakımından Dini Gruplar	93
1.2.4. İslam Merkezli Dini Gruplar	94
1.2.4.1. Züht ve Takva Yönelimli Dini Gruplar.....	96
1.2.4.2. Manevi Kardeşlik Birlikleri.....	97
1.2.4.3. Mezhepler	98
1.2.4.4. Tarikatlar	99
1.2.4.5. Cemaat Yapılanmaları	100
1.2.4.6. Sanal Cemaatler	102

İKİNCİ BÖLÜM

ARAŞTIRMANIN YÖNTEM VE TEKNİKLERİ

2.1. ARAŞTIRMANIN YÖNTEMİ	105
2.2. ARAŞTIRMANIN ÇALIŞMA GRUBU.....	106
2.3. ARAŞTIRMANIN VERİ TOPLAMA TEKNİKLERİ	110
2.4. VERİLERİN ANALİZİ.....	111

ÜÇÜNCÜ BÖLÜM

BULGU VE YORUMLAR

3.1. KATILIMCILARIN DEMOGRAFİK BİLGİLERİNE YÖNELİK BULGULAR	115
3.1.1. Katılımcıların Yaşlarına Yönelik Bulgu ve Yorumlar.....	115
3.1.2. Katılımcıların Medeni Durumlarına Yönelik Bulgu ve Yorumlar.....	116
3.1.3. Katılımcıların Eğitim Durumlarına Yönelik Bulgu ve Yorumlar.....	116
3.1.4. Katılımcıların Ekonomik Düzeylerine Yönelik Bulgu ve Yorumlar.....	118
3.1.5. Katılımcıların Yetiştikleri Sosyo-Kültürel Ortama Yönelik Bulgu ve Yorumlar	120

3.1.6. Katılımcıların Çocukluklarının Nasıl Geçtiğine Yönelik Bulgu ve Yorumlar	122
3.1.7. Katılımcıların Ebeveynlerinin Eğitim Durumlarına Yönelik Bulgu ve Yorumlar	124
3.1.8. Ebeveynlerin Dine Bakışı ve Dindarlık Seviyelerine Yönelik Bulgu ve Yorumlar	125
3.1.9. Katılımcıların Kardeş Sayısına Yönelik Bulgu ve Yorumlar	131
3.1.10. Katılımcıların Benlik Algılarına Yönelik Bulgu ve Yorumlar.....	132
3.2. RADİKAL DİNİ GRUPLARA KATILIM ÖNCESİ.....	134
3.2.1. Katılımcıların Dini Gruplara Katılmadan Önceki Günlük Yaşamlarına Yönelik Bulgu ve Yorumlar.....	134
3.2.2. Katılımcıların Dini Bilgi Seviyeleri, Dine Bakışları ve İbadetleri Yerine Getirme Düzeylerine Yönelik Bulgu ve Yorumlar	141
3.2.3. Katılımcıların Dini Gruplara Bakışlarına Yönelik Bulgu ve Yorumlar.....	143
3.2.4. Katılımcıların Dini Gruplara Katılım Nedenlerine Yönelik Bulgu ve Yorumlar	146
3.2.5. Katılımcıların Dini Gruplara Katılmasını Etkileyen Duygusal Dönüm Noktalarına Yönelik Bulgu ve Yorumlar	154
3.2.6. Katılım Kararının Çevre ile İlişkilere Etkisine Yönelik Bulgu ve Yorumlar	157
3.2.7. Katılımcıların Gruplara Katılma ve Grupta Kalma Süreleri Bilgilerine Yönelik Bulgu ve Yorumlar	161
3.2.7.1. Katılımcıların Gruplara Katılıma ve Ayrılma Yaşlarına Yönelik Bulgu ve Yorumlar	162
3.2.7.2. Katılımcıların Grup İçerisinde Kalma Sürelerine Yönelik Bulgu ve Yorumlar.....	164
3.3. GRUBA KATILDIKTAN SONRA.....	167
3.3.1. Katılımcıların Gruplara Katılımlarının Hemen Ardından Hissettiklerine Yönelik Bulgu ve Yorumlar.....	167
3.3.2. Katılımcıların Gruba Katıldıktan Sonra İlk Olarak Yaptıklarına Yönelik Bulgu ve Yorumlar	174
3.3.3. Katılımcıların Gruplara Katılımlarının Ardından Günlük Hayatlarındaki Değişime Yönelik Bulgu ve Yorumlar	175
3.3.4. Katılımcıların Gruba Katıldıktan Sonra Çevre ile İlişkilerinin Ne Yönde İlerlediğine Yönelik Bulgu ve Yorumlar.....	181
3.3.5. Katılımcıların Gruba Katıldıktan Sonra Manevi Anlamda Yaşadıkları Değişime Yönelik Bulgu ve Yorumlar.....	185
3.3.6. Katılımcıların Gruba Katıldıktan Sonra Dine Bakışının Değişip Değişmediğine Yönelik Bulgu ve Yorumlar	191

3.3.7. Katılımcıların Dini Gruba Katıldıktan Sonra Dini Uygulamalarındaki Değişiklik Durumuna Yönelik Bulgu ve Yorumlar ..	195
3.4. GRUPTAN AYRILMA.....	201
3.4.1. Katılımcıların Gruptan Ayrılma Sebeplerine Yönelik Bulgu ve Yorumlar	202
3.4.2. Katılımcıların Grup İçerisinde Rahatsız Eden Uygulamalara Yönelik Bulgu ve Yorumlar.....	207
3.4.3. Grupların Dini İlkelerle Çatıştığını Düşünme İle İlgili Görüşlerine Yönelik Bulgu ve Yorumlar.....	213
3.4.4. Katılımcıların Gruptan Ayrıldıktan Sonra Çevre ile İlişkilerine Yönelik Bulgu ve Yorumlar.....	216
3.4.5. Katılımcıların Gruptan Ayrıldıktan Sonra Manevi Değişime Yönelik Bulgu ve Yorumlar.....	221
3.4.6. Katılımcıların Gruptan Ayrıldıktan Sonra Dine Bakışlarına Yönelik Bulgu ve Yorumlar.....	227
3.4.7. Katılımcıların Gruptan Ayrıldıktan Sonra Dini Uygulamalarındaki Değişimine Yönelik Bulgu ve Yorumlar.....	229
3.5. KATILIMCILARIN KELİME GRUBUNDAKİ KAVRAMLARA VERDİĞİ CEVAPLAR.....	233
3.5.1. Katılımcıların İslam'ın Esası Kavramına Verdiği Cevaplara Yönelik Bulgu ve Yorumlar.....	234
3.5.2. Katılımcıların Cihat Kavramına Verdiği Cevaplara Yönelik Bulgu ve Yorumlar	237
3.5.3. Katılımcıların Halifelik Kavramına Verdiği Cevaplara Yönelik Bulgu ve Yorumlar	240
3.5.4. Katılımcıların Şeriat Kavramına Verdiği Cevaplara Yönelik Bulgu ve Yorumlar	243
3.5.5. Katılımcıların Sünnetin Bağlayıcılığı İfadesine Verdiği Cevaplara Yönelik Bulgu ve Yorumlar.....	245
3.5.6. Katılımcıların İslam'ın Yorumu Kavramına Verdiği Cevaplara Yönelik Bulgu ve Yorumlar.....	246
SONUÇ.....	251
ÖNERİLER.....	258
EK: KATILIMCILARA SORULAN SORULAR	259
KAYNAKÇA	263

ŞEKİL VE TABLOLAR LİSTESİ

Şekil 1.	Dini Grupların Yapısı-----	73
Tablo 1.	Araştırmanın Geçerlik ve Güvenirliği-----	112
Tablo 2.	Katılımcıların Yaşa Göre Dağılımı -----	115
Tablo 3.	Katılımcıların Medeni Durumlarına Göre Dağılımı ---	116
Tablo 4.	Katılımcıların Eğitim Seviyesine Göre Dağılımı -----	116
Tablo 5.	Katılımcıların Ekonomik Düzeylerine Göre Dağılımı -	118
Tablo 6.	Katılımcıların İçerisinde Yetiştikleri Sosyo-Kültürel Ortama Yönelik Bulgu ve Yorumlar -----	120
Tablo 7.	Katılımcıların Çocukluklarının Geçtiği Duruma Göre Dağılımı-----	122
Tablo 8.	Katılımcıların Annelerinin Eğitim Durumlarına Göre Dağılımı-----	124
Tablo 9.	Katılımcıların Babalarının Eğitim Durumlarına Göre Dağılımı-----	124
Tablo 10.	Katılımcıların Ebeveynlerinin Dindarlık Seviyelerine Göre Dağılımı-----	126
Tablo 11.	Katılımcıların Ebeveynlerinin Dine Bakışlarına Göre Dağılımı-----	127
Tablo 12.	Katılımcıların Ebeveynlerinin Dindarlık Seviyelerinin Karşılaştırılması -----	130
Tablo 13.	Katılımcıların Kardeş Sayısına Göre Dağılımı-----	131
Tablo 14.	Katılımcıların Benlik Algılarına Göre Dağılımı -----	132
Tablo 15.	Katılımcıların Günlük Yaşamlarının Nasıl Geçtiğine Göre Dağılımı-----	134
Tablo 16.	Katılımcıların Dini Bilgi Seviyeleri, Dine Bakışları ve İbadetleri Yerine Getirme Düzeylerine Göre Dağılımı--	141
Tablo 17.	Katılımcıların Dini Gruplara Bakışlarına Göre Dağılımı -	143
Tablo 18.	Katılımcıların Dini Gruplara Katılım Nedenlerine Göre Dağılımı-----	146

Tablo 19. Katılımcıların Dini Gruplara Katılmasını Etkileyen Duygusal Dönüm Noktalarına Göre Dağılımı -----	154
Tablo 20. Katılımcıların Dini Gruplara Katılım Kararının Çevreleri ile Kurdukları İlişkiye Etkisi -----	157
Tablo 21. Katılımcıların Gruplara Katılım Yaşlarına Göre Dağılımı -----	162
Tablo 22. Katılımcıların Dini Gruplardan Ayrılma Yaşlarına Göre Dağılımı -----	163
Tablo 23. Katılımcıların Grup İçerisinde Kalma Sürelerine Göre Dağılımı -----	165
Tablo 24. Katılımcıların Gruplara Katılımlarının Hemen Ardından Hissettiklerine Göre Dağılımı-----	167
Tablo 25. Katılımcıların Gruba Katıldıktan Sonra İlk Olarak Yaptıklarına Göre Dağılımı -----	174
Tablo 26. Katılımcıların Günlük Hayatlarındaki Değişime Göre Dağılımı -----	175
Tablo 27. Katılımcıların Gruba Katıldıktan Sonra Çevre ile İlişkilerinin Ne Yönde İlerlediğine Göre Dağılımı -----	181
Tablo 28. Katılımcıların Gruba Katıldıktan Sonra Manevi Anlamda Yaşadıkları Değişime Göre Dağılımı -----	185
Tablo 29. Katılımcıların Gruba Katıldıktan Sonra Dine Bakışının Değişip Değişmediğine Göre Dağılımı -----	191
Tablo 30. Katılımcıların Dini Gruba Katıldıktan Sonra Dini Uygulamalarındaki Değişiklik Durumuna Göre Dağılımı	195
Tablo 31. Katılımcıların Dini Gruptan Ayrılma Sebeplerine Göre Dağılımı -----	202
Tablo 32. Katılımcıları Grup İçerisindeyken Rahatsız Eden Uygulamaların Dağılımı -----	207
Tablo 33. Katılımcıların Grubun Dini İlkelerle Çatıştığını Düşünme İle İlgili Görüşlerine Göre Dağılımı -----	213
Tablo 34. Katılımcıların Gruptan Ayrıldıktan Sonra Çevre ile İlişkilerine Göre Dağılımı -----	216

Tablo 35. Katılımcıların Gruptan Ayrıldıktan Sonra Yaşadıkları Manevi Değişime Göre Dağılımı-----	221
Tablo 36. Katılımcıların Gruptan Ayrıldıktan Sonra Dine Bakışlarına Göre Dağılımı -----	227
Tablo 37. Katılımcıların Gruptan Ayrıldıktan Sonra Dini Uygulamalarındaki Değişimine Göre Dağılımı -----	229
Tablo 38. Katılımcıların İslam'ın Esası Kavramına Verdiği Cevaplara Göre Dağılımı -----	234
Tablo 39. Katılımcıların Cihat Kavramına Verdiği Cevaplara Göre Dağılımı-----	237
Tablo 40. Katılımcıların Halifelik Kavramına Verdiği Cevaplara Göre Dağılımı-----	240
Tablo 41. Katılımcıların Şeriat Kavramına Verdiği Cevaplara Göre Dağılımı-----	243
Tablo 42. Katılımcıların İslam'ın Yorumu Kavramına Verdiği Cevaplara Göre Dağılımı -----	246